

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника

Шевченка Володимира Миколайовича

на дисертацію **Ковальчук Жанни Михайлівни** на тему:

«Становлення та розвиток теоретичних засад логопедії в Україні

(друга половина XX століття – початок XXI століття)»,

представлену на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка

Соціально-економічні трансформації України та політичні реалії сучасного світу, визначення пріоритетів гуманітарної політики, людиноцентричний характер науки визначають особливе місце спеціальної освіти серед інших галузей педагогічних знань, що обумовлено спрямованістю держави на інтеграцію загальнолюдських, національних та особистісних цінностей суспільства. Це неминуче потребує врахування традицій та нових викликів під час розбудови означених напрямів, з'ясування вітчизняних педагогічних та наукових надбань, розгляду традиційних систем і концепцій у контексті діалогу культур. Важливим також є з'ясування етапів становлення та розвитку теоретичних засад кожної окремої галузі педагогічних знань, що дасть змогу використати і систематизувати вже наявний досвід для розбудови сучасної української науки та освіти.

Одним із актуальних завдань загальної та спеціальної педагогіки є необхідність подолання фрагментарності історико-педагогічних знань стосовно розвитку теорії логопедії в Україні з метою визначення та обґрунтування її місця в сучасній спеціальній освіті в актуальній соціально-економічній, суспільно-політичній і культурологічній ситуації. Переосмислення та нове наукове прочитання невідрефлексованого матеріалу з питань розвитку логопедії як окремої галузі знань в Україні,

альтернативність оцінок нашої спадщини, зокрема стосовно коректив ідеологізації є підґрунтям наукового та освітнього зростання, опанування новим змістом та системою наукових знань. Водночас, проблема становлення та розвитку теоретичних засад логопедії в другій половині XX – початку XXI століття в українській спеціальній освіті цілеспрямовано не досліджувалась. На даний час немає жодного розгорнутого й цілісного історико-педагогічного дослідження, у якому б розглядалися питання становлення та розвитку теоретичних основ логопедії в Україні у визначений хронологічний період. Тому обрана тема дослідження Ж.М. Ковальчук має виразну актуальність.

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі дисертації правильно обґрунтована актуальність теми; висвітлено теоретичний стан її дослідження; показано зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; визначено наукову новизну одержаних результатів, практичну значущість дослідження; наведено відомості про апробацію і впровадження результатів, публікації та структуру дисертації.

У першому розділі *«Теоретичні засади становлення логопедії як науки в Україні»* дисертанткою визначено та обґрунтовано вибір головних інформаційних джерел для аналізу становлення та розвитку теоретичних засад логопедії, у яких безпосередньо зафіксовано процес накопичення та перетворення знань про порушення мовлення та їх корекцію. Такими джерелами стали: дисертаційні дослідження на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата наук зі спеціальностей 13.00.03 – корекційна педагогіки та 19.00.08 – спеціальна психологія, наукова періодика (наукові та науково-методичні статті, тези доповідей конференцій) та наукові монографії, підручники для спеціальних шкіл та студентів ЗВО, що здобувають освіту зі спеціальності 016 Спеціальна освіта. Логопедія та інших суміжних спеціальностей. Охарактеризовано поступальні етапи накопичення наукових

знань з проблем порушень мовлення на території сучасної України у вигляді наукової літератури з означеної теми.

У другому розділі *«Тенденції розвитку наукових досліджень з логопедії в контексті розбудови спеціальної освіти в Українській РСР у 1944-1991 рр.»* висвітлено процес розвитку логопедії як науки в період радянської України, проаналізовано пріоритетні напрямки політики та настрої суспільства щодо дітей з тяжкими порушеннями мовлення; викладено зміст наукової діяльності вітчизняних вчених значеної галузі. При визначенні етапів історії становлення теоретичних основ логопедії в Україні використовувалася низка критеріїв з урахуванням їх складних та неоднозначних зв'язків. На основі аналізу наявних періодизацій в різних галузях спеціальної освіти (Віт. Бондар, О. Потапенко, М. Супрун, Л. Чепурна, С. Федоренко) було розроблено авторську періодизацію становлення та розвитку теоретичних засад логопедії в Україні. Розроблена дисертанткою періодизація включає п'ять періодів, три з яких припадають на часи радянської влади в Україні, два – на часи Незалежності.

Ж.М. Ковальчук було встановлено, що наприкінці описаного періоду провідною тенденцією було розширення кола наукової проблематики вітчизняних вчених в напрямку діагностики та корекції порушень мовлення у дітей дошкільного віку, що було обумовлено упорядкуванням існуючих та відкриттям нових дошкільних груп та закладів дошкільної освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, що, безумовно, позначилося на якості науково-теоретичного обґрунтування корекційної роботи при різних порушеннях мовлення.

Третій розділ *«Наукова діяльність вітчизняних вчених з розвитку теорії та практики логопедії в умовах незалежної Української держави»* проаналізовано напрямки, зміст та перспективи наукових пошуків вітчизняних вчених з проблеми порушень мовлення протягом четвертого та п'ятого періодів становлення та розвитку логопедії як науки.

Окрім охарактеризованих етапів періодизації, у цьому розділі важливим є те, що Ж.М. Ковальчук були визначені актуальні питання та проблеми, які чекають на своє подальше вирішення. Зокрема, на сьогодні залишаються актуальними та потребують творчого розвитку в сучасних наукових дослідженнях такі продуктивні ідеї провідних науковців попередніх поколінь, як: започаткований І. Сікорським цілісний антропологічний підхід до вивчення порушень психофізичного розвитку у дітей, заснований на взаємозв'язку медико-психологічних і педагогічних аспектів у практиці навчання й виховання даної категорії дітей; твердження про необхідність обов'язкової індивідуалізованої корекційної допомоги дітям як необхідної умови позитивного прогнозу їх розвитку; напрацювання Р. Краєвського щодо уточнення понятійного апарату таких мовленнєвих порушень, як алалія, афазія та заїкання; деталізація та актуалізація його авторської класифікації мовленнєвих порушень; позиція щодо необхідності широкої, ґрунтовної медичної складової підготовки спеціальних педагогів, зокрема і логопедів; результати досліджень І. Дьоміної щодо диференційного навчання учнів шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, з огляду на їхні психічні можливості з метою досягнення більшої ефективності та якості результатів навчання; напрацювання Є. Соботович та її наукової школи щодо психолінгвістичної моделі мовленнєвої діяльності дітей з нормотиповим і порушеним мовленнєвим розвитком, диференційної діагностики порушень мовлення на основі виділення їх діагностичних системоутворюючих ознак.

Аналіз наукових здобутків сучасних учених (О. Боряк, В. Засенко, С. Конопляста, І. Мартиненко, О. Мартинчук, Н. Пахомова, Н. Савінова, В. Синьов, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.) дозволив визначити чіткі вектори розвитку подальших наукових досліджень в галузі спеціальної освіти та логопедії.

Аналіз дисертаційного дослідження свідчить про те, що Ж.М. Ковальчук опрацювала значну кількість літературних джерел. Матеріал викладений аналітично та логічно, є необхідні посилання на авторів.

Висновки є логічними, переконливими, повністю охоплюють найсуттєвіші положення представленого наукового дослідження.

Аналіз дисертації Ж.М. Ковальчук свідчить про її виразну наукову новизну. Зокрема: здійснено цілісне, комплексне історико-педагогічне дослідження процесу становлення та розвитку теоретичних засад логопедії в Україні в означений історичний період; охарактеризовано джерельну базу дослідження та історіографію з обраної проблеми, що уможливило узагальнити результати науково-практичних досліджень, які відображають соціально-економічні та політичні зміни в Україні; здійснено періодизацію сучасних методологічних позицій та визначено продуктивні ідеї та можливості творчого використання прогресивних здобутків науковців щодо становлення та розвитку теоретичних засад логопедії в Україні, відповідно до соціально-політичних, соціокультурних, економічних та педагогічних детермінант, охарактеризовано своєрідність означених періодів; введено до наукового обігу значну кількість невідомих та маловідомих архівних документів, пов'язаних з розвитком теоретичних засад логопедії в Україні; встановлено та уточнено дані щодо діяльності українських державних інституцій, на базі яких проводились наукові дослідження в галузі спеціальної освіти, зокрема логопедії.

Вагомим є і практичне значення дисертаційного дослідження, яке визначається тим, що здобуті результати можуть використовуватися в подальших історико-педагогічних дослідженнях; для удосконалення змісту навчальних курсів з історії спеціальної освіти, логопедії; при написанні підручників, наукових та навчально-методичних посібників, програм з історії логопедії; розробки спецсемінарів та спецкурсів із дисциплін спеціальної освіти у системі вищої педагогічної освіти.

Отже, цілісний аналіз кандидатської дисертації Ж.М. Ковальчук підтверджує досягнення автором мети і завдань дослідження.

Даючи дисертації в цілому позитивну оцінку, висловимо зауваження та побажання:

1. Хронологічні рамки викладеного у дослідженні матеріалу не повністю узгоджуються із визначеними у темі роботи, а саме: у пункті 1.2 «Ретроспективний аналіз становлення наукових досліджень вітчизняної логопедії» починається з другої половини XIX століття та займає більшу частину підрозділу (21 сторінка), а у темі дослідження хронологічні рамки починаються з другої половини XX століття.

2. Оскільки дослідження територіально охоплює Україну, в дисертації варто робити наголос на вітчизняних науковцях з означеної проблеми, якщо інше не обумовлено контекстом та потребами уточнення.

3. У роботі наявна значна кількість скорочень та аббревіатури, проте відсутній список скорочень, що певною мірою впливає на загальне сприйняття матеріалу.

Висловлені зауваження та побажання не впливають на позитивну оцінку рецензованої роботи, не знижують її наукового та практичного рівня.

Автореферат і публікації автора, здійснені у фахових виданнях, відповідають змісту дисертації, мають широку географічну представленість.

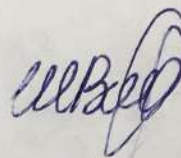
Дисертаційне дослідження Ж.М. Ковальчук характеризується логічною побудовою, обґрунтованістю положень та висновків; поставлені у ньому завдання розв'язані; сформульовані висновки відповідають як завданням, так і представленим у ньому матеріалам.

Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею, її результати мають виразну наукову новизну та вагоме практичне значення.

Дисертаційна робота **Ковальчук Жанны Михайлівни** на тему: **«Становлення та розвиток теоретичних засад логопедії в Україні (друга половина XX століття – початок XXI століття)»** виконана на достатньому науковому рівні й повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року за № 567, а її автор – **Жанна Михайлівна Ковальчук**

заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу освіти дітей з порушеннями слуху
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України

В.М. Шевченко

